

О.Г. Гриценко, проф., канд. екон. наук, М.С. Дворак, асп.
Київський національний торговельно-економічний університет

Сучасні тенденції та перспективи розвитку ринку страхових послуг України

Досліджено основні тенденції та проблеми розвитку ринку страхових послуг України, проаналізовано динаміку страхових премій та виплат протягом останніх років. Запропоновано основні стратегічні напрямки активізації розвитку ринку страхових послуг в державі.

ринку страхових послуг, страхові премії, страхові виплати, страхові резерви

Формування, становлення та розвиток ринку страхових послуг в Україні безпосередньо пов'язані з ринковими перетвореннями усєї економіки. Створення дієвої системи страхового захисту є основою для забезпечення стабільності та ефективності економічних відносин, підвищення рівня життя населення, соціальної стабілізації.

У вітчизняній науково-економічній літературі питанням оцінки розвитку, становлення та функціонування ринку страхових послуг України присвячені роботи В.Базилевича, О.Гаманкової, О.Заруби, В.Осадця, А.Пересади, Т.Ротової, А.Таркуцяка, В.Фурмана. Разом з тим, проведення економічної реформи та структурної перебудови економіки обумовлює необхідність подальшого дослідження розвитку вітчизняного ринку страхових послуг.

Мета нашої статті полягає у дослідженні сучасних тенденції та перспектив розвитку національного ринку страхових послуг.

Роль ринку страхових послуг в масштабах економіки країни можна оцінити, розглядаючи, насамперед, частку валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через страхування. Незважаючи на значний потенціал розвитку співвідношення страхових премій та валового внутрішнього продукту є незначним. У 2001 р. цей показник становив 1,5%, найбільшого значення він досяг у 2004 році – 5,6%, у 2005 році склав 3,1% [2], а без урахування "фінансового страхування" - менше 1%. Для розвинених країн світу аналогічний показник становить 8 - 12%. Отже, можна зробити висновок, що вітчизняний ринок страхових послуг поки що не акумулює вагомий обсяг інвестиційних ресурсів та не справляє відчутного впливу на процеси перерозподілу валового внутрішнього продукту.

Динаміка основних параметрів за останні роки свідчить про зміцнення тенденції до зростання обсягів страхових послуг.

Аналіз показників отриманих страхових премій, страхових виплат та рівня страхових виплат характеризує рис.1. Зростання обсягів страхових премій відбувалося до 2005 року. Однак у 2005 році відбулося певне зниження цих показників. Так у 2005 році було зібрано на 34% страхових премій менше, ніж в 2004 році, що обумовлено, в основному, зменшенням обсягів надходжень в ід страхувальників-юридичних осіб коштів на страхування фінансових ризиків. Це свідчить про оздоровлення ринку страхових послуг, а саме про його очищення від схемних операцій.

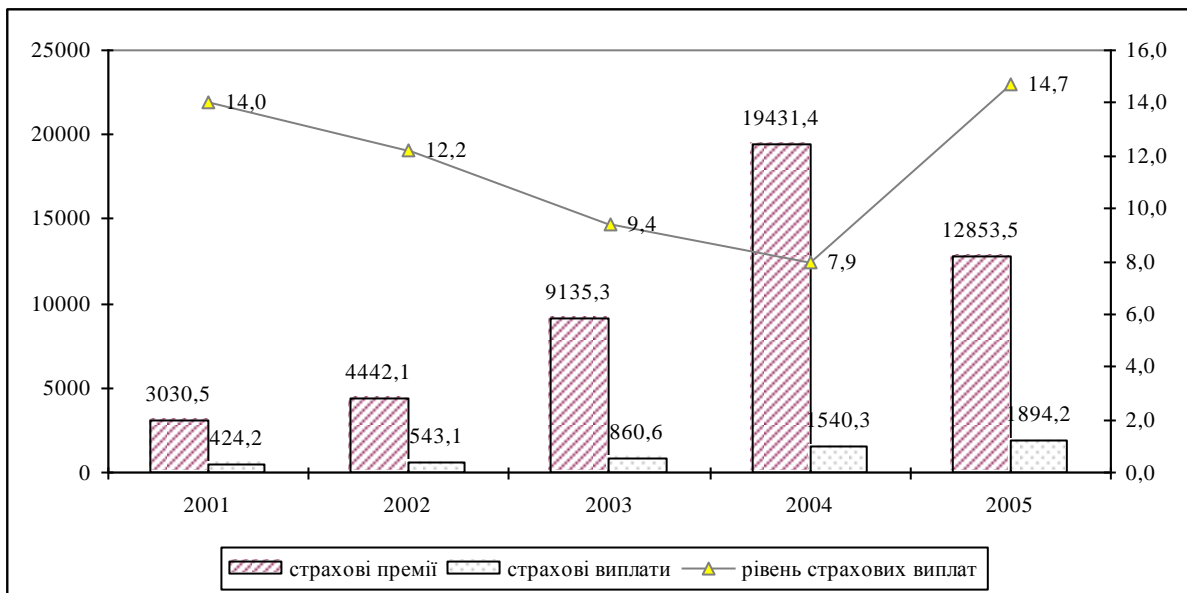

Рисунок 1 – (Динаміка страхових премій, страхових виплат та рівня страхових виплат за 2001-2005 рр.¹)

Так, стрімке зростання обсягів страхових премій до 2005 року було пов'язане передусім з активним використанням ринку страхових послуг для зменшення бази оподаткування та реалізації різноманітних схем виведення капіталу за кордон. Страхування як механізм мінімізації податкових зобов'язань використовується переважно платниками податку на прибуток. Платники податку на прибуток мають право включати витрати на страхування до складу валових витрат. Як наслідок, платники податку виводять з оподаткування частину прибутку, збільшуючи собівартість продукції. За своєю природою витрати на страхування не є витратами, безпосередньо необхідними для виробництва продукції. На наш погляд, необхідно відмовитися від практики виведення витрат на страхування з оподаткування та прямого перекладання їх відшкодування на споживача. Якщо джерелом витрат на страхування стане прибуток, то страхуватимуться лише ті ризики, які справді потрібно страхувати. Такі зміни сприятимуть скороченню схем мінімізації податкових зобов'язань юридичними особами.

Інша причина збільшення тенденції до зростання обсягів страхових премій пов'язана з фінансовими схемами виведення капіталу за кордон. Одним з найбільш простих шляхів виведення капіталу за кордон, на сьогоднішній день, є операції з цінними паперами. Так, деякі українські страховики викуповують у нерезидентів акції, частки, паї у статутних капіталах українських підприємств. Схеми з розмивання активів є, з їх погляду, ефективнішими за схеми перестраховання, оскільки у разі використання страхової компанії-нерезидента з високим рейтингом необхідно сплачувати досить високі комісійні за ризики, а у випадку здійснення перестраховання у нерезидента з низьким рейтингом, крім комісійної винагороди, необхідно сплатити податок у розмірі 3%.

Для підтвердження зазначеного розглянемо структуру страхових премій за видами страхування за останні п'ять років (табл.1).

З таблиці видно, що зростання обсягів страхових премій по добровільним видам страхування відбувалося до 2004 року включно. У 2005 році значно скоротилися премії з добровільного майнового страхування на 36,6%, в основному за рахунок скорочення премій зі страхування фінансових ризиків на 54,8%, з добровільного страхування

¹ Побудовано за даними Держфінпослуг

відповідальності на 69,8%. Скорочення премій з добровільного страхування відповідальності обумовлено, в основному, введенням у 2005 році обмеження витрат на добровільне види страхування, які можуть відноситися на валові витрати платника податку, розміром, що не перевищує 5% валових витрат за звітний податковий період.

Таблиця 1 - Структура страхових премій за видами страхування за 2001-2005, млн. грн.²

Рік	2001	2002	2003	2004	2005
Добровільне страхування відповідальності	242,9	341,2	451,3	1567,2	472,6
Добровільне особисте страхування	199	257,6	368,2	414,6	520,1
Державне обов'язкове страхування	73,5	55,1	48,9	87,8	82,3
Добровільне майнове страхування	2222,3	3413,8	7734,4	16612,7	10 526,10
Недержавне обов'язкове страхування	276,8	350,5	459,6	562,1	931,1
Страхування життя	15,7	23,9	72,9	186,9	321,3

Важливим показником розвитку ринку страхових послуг є рівень страхових виплат (брутто норма збитковості). Цей показник наочно демонструє ефективність ринку страхових послуг, адже дає можливість оцінити, яку частину від отриманих коштів страховики направили на виплати, засвідчує якість роботи страхових компаній щодо матеріального захисту юридичних та фізичних осіб від найрізноманітніших ризиків.

Рівень страхових виплат в Україні відносно страхових премій щороку зменшується. У 2001 році він становив 14 %, у 2002 році – 11%, 2003 році – 9,4%, а у 2004 році – 7,9%, лише у 2005 році рівень страхових виплат зріс майже на 7% (рис.1). Випереджальний розвиток темпів надходжень платежів над темпами виплат характерний для ринків страхових послуг країн, які розвиваються. Так, середній рівень страхових виплат в Україні є дуже низьким і становить приблизно 10%. Для порівняння, на ринках, що розвиваються, норма збитковості в середньому знаходяться на рівні 40 – 60%, не кажучи вже про розвинені країни, де цей показник досягає, а іноді навіть перевищує 80%.

Для забезпечення майбутніх виплат страхових сум та страхового відшкодування страхові компанії формують страхові резерви, що сприяє підвищенню їх фінансової стабільності. Так, величина сформованих страхових резервів в Україні зростала до 2005 року. У 2001 році страхові резерви становили 1,185 млрд. грн., 2003 – 3,772 млрд. грн., а на кінець 2005 року - 5,045 млрд. грн., що на 3,226 млрд. грн. менше ніж у 2004 році.

Не дивлячись на постійне зростання кількості страхових компаній на ринку страхових послуг, стан фінансових ресурсів переважної більшості з них є незадовільним та не забезпечує їх конкурентоспроможність навіть на внутрішньому ринку. Обмежені обсяги та недосконала структура фінансових накопичень більшості

² Побудовано за даними Держфінпослуг

страховиків заважають перетворенню їх на дієвий інститут соціального захисту населення та інвестування української економіки.

При оцінці перспектив розвитку ринку страхових послуг слід враховувати певні особливості такого показника як кількість страхових компаній. Досвід функціонування національного ринку страхових послуг у 90-х роках ХХ ст. показав, що швидке зростання кількості страховиків не означає якісних змін в страховій сфері й перш за все наявності конкуренції між страховими компаніями. Визначальними в умовах ринкової економіки для більшості страхових компаній стали проблеми їх адаптації до ринкової кон'юнктури й конкурентного середовища та можливості в забезпеченні фінансової стійкості як самих страхових компаній, так й страхових операцій, які вони проводять.

Протягом останніх років знову спостерігається тенденція до збільшення кількості страховиків³. В Україні у 2005 році було зареєстровано 398 страхових компаній, в тому числі 348 страхові компанії, що здійснюють ризикові види страхування, та 50 страхових компаній - страхування життя [2]. На думку голови Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг – В. Сулова [4, с.5], кількість страхових компаній вже досягла межі насичення й далі зростати не буде.

Так, Україна має потенційну кількість страхових компаній на рівні найбільших країн світу, але якісна структура фінансових ресурсів вітчизняних страховиків значно відрізняється від зарубіжних. Важливим моментом є й те, що основний грошовий потік при перестрахованні ризиків з нашої країни спрямовується у країни з вищим рівнем розвитку ринку страхових послуг.

Підсумовуючи вищевикладене та враховуючи завдання визначені Концепцією розвитку страхового України до 2010 року подальший розвиток ринку страхових послуг України потребує вирішення наступних нагальних проблем:

- активізації процесів укрупнення вітчизняних страховиків шляхом їх злиття та відпрацювання технології забезпечення правонаступництва за договорами страхування при реорганізації страхових компаній;
- розробки критеріїв та механізмів оцінки стану ринку страхових послуг і рівня розвитку страхових компаній, що базуються на максимальному врахуванні інтересів споживачів страхових послуг;
- обмеження втручання державного наглядового органа (Держфінпослуг) в діяльність ринку страхових послуг щодо якості страхових послуг;
- забезпечення відкритості статистичної звітності щодо діяльності страхових компаній;
- скорочення кількості обов'язкових видів страхування до стандартів розвинутих країн;
- приведення вимог до перестраховальних операцій у відповідність до стандартів розвинутих країн.

Реалізація зазначених заходів дозволить удосконалити український ринок страхових послуг, що, в свою чергу, сприятиме підвищенню рівня соціального захисту громадян країни, зміцнить довіру страхувальників до страхових компаній та страхових посередників, сприятиме розвитку підприємницької діяльності та стабілізації економіки.

---

³ Динаміка кількості страхових компаній була розглянута й проаналізована нами у статті „Чинники формування конкурентного середовища на ринку страхових послуг України” в „Актуальних проблемах економіки” № 9 за 2006 р.

Отже, ринок страхових послуг України набув певного рівня розвитку, але не став реальним чинником стабільності та за своїми інституційними й функціональними характеристиками поки що не повністю відповідає завданням розвитку національної економіки й тенденціям розвитку світових ринків страхових послуг, що унеможливило його повноправну участь у функціонуванні зумовлює його істотне відставання у глобальному процесі формування міжнародної фінансової системи.

Список літератури

1. Гутко Л.М. Страховий ринок України: стан, проблеми розвитку та шляхи їх вирішення // Економіка, фінанси, право, 2006. – №7. – С.19 – 24.
2. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України за 12 місяців 2005 року. – www.dfp.gov.ua.
3. Парнюк В. Про деякі актуальні питання розвитку страхування в Україні // Економіка України, 2005. – №8. – С.4-11.
4. Про сучасний стан та перспективи розвитку ринку страхових послуг в Україні. – Стенограма 33 засідання ВРУ від 8.11.2005. – www.rada.gov.ua.
5. Страховий бізнес України: Довідник. – К., 2004. – 144 с.
6. Про схвалення Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року: Розпорядження КМУ №369-р від 23.08.2005 // Страховий клуб, 2005. - № 8 (22). - С.62 – 66.

В статье исследованы основные тенденции и проблемы развития рынка страховых услуг Украины, проанализирована динамика страховых поступлений та выплат за последние годы. Предложены основные стратегические направления активизации развития рынка страховых услуг в государстве.

The author investigates the basic tendencies and problems in the development of Ukraine's insurance market, analyzes the dynamics of incomes and payments over the last few years, as well as suggests the main strategic trends toward stepping up the development of insurance market in the state.